

DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2308-8834/2020.1.18>

УДК: 351

Ломакіна Оксана Валентинівна

аспірантка кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ДОМАШЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Сьогодні різноманітні прояви домашнього насильства є проблемою не лише в Україні, але й у більшості зарубіжних країн. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік, законодавство жодної з країн світу не захищає повністю від домашнього насильства, а в деяких державах це взагалі не є злочином. Відсоток жінок, які хоча б раз у житті зазнавали фізичного та/або сексуального насильства в сім'ї, варіює від 9,8% (Швейцарія) до 85% (Пакистан). Ця проблема є більш гострою для економічно недостатньо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим.

Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини.

У сучасних дослідженнях до певної міри залишається недослідженим позитивний досвід зарубіжних країн щодо боротьби з домашнім насильством. У багатьох країнах світу профілактика та запобігання домашньому насильству постає одним з актуальних напрямків роботи правоохоронних органів, соціальних працівників, психологів, освітян, що пов'язано передусім із поширеністю проблеми та масштабністю соціальних наслідків, до яких вона призводить.

У статті розглянуто позитивний досвід країн Європи щодо запобігання та подолання проявів домашнього насильства.

Слід зазначити, що дотепер фактично відсутні комплексні міжнародні правові акти, які б системно закріпили міжнародні стандарти здійснення попередження домашнього насильства. Більшість міжнародних актів спрямовані на утвердження гендерної рівності та попередження насильства щодо дітей та жінок (Конвенція ООН про права дитини, Декларація про викоринення насильства проти жінок).

Зазначено, що схожість норм законодавства, які регулюють запобігання та протидію домашньому насильству в Європі, є не лише прагненням реалізувати положення Стамбульської конвенції, а й спільними соціальними цінностями, що поставлені під охорону, – здоров'я та життя особи, спокій та благополуччя родини тощо. Європейський досвід, безперечно, має бути вивчений та проаналізований у нашій державі з метою уникнення можливих помилок та впровадження корисних напрацювань у подоланні домашнього насильства в Україні.

Розглянуті у статті позитивні заходи країн Європи можуть бути запроваджені у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в нашій державі, і тому потребують більш детального вивчення.

Ключові слова: домашнє насильство, протидія, зарубіжний досвід, країни Європи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У багатьох країнах світу профілактика та запобігання домашньому насильству постає одним з актуальних напрямків роботи правоохоронних органів, соціальних працівників, психологів, освітян, що пов'язано передусім з розповсюдженістю проблеми та масштабністю соціальних наслідків, до яких вона призводить. Позитивний досвід зарубіжних країн може стати основою для вдосконалення засобів боротьби з домашнім насильством в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення зарубіжного досвіду протидії домашньому насильству здійснювалося у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них – М. Акімов, А. Галай, В. Галай, Л. Головка, Г. Горбова, О. Коломоєць, В. Муранова, М. Тучак та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема насильства в сім'ї є загальносвітовою, і різні держави упродовж тривалого часу відпрацьовують шляхи її подолання. Аналіз позитивного досвіду зарубіжних країн у боротьбі з домашнім насильством допоможе виявити найбільш кращі зразки дієвих способів впливу на суб'єктів, які здійснюють домашнє насильство та насильство за ознакою статі.

Формулювання цілей статті. Мета статті – вивчення зарубіжного досвіду протидії домашньому насильству в деяких країнах Європи для вдосконалення певних заходів протидії домашнього насильства в Україні з урахуванням цього досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні різноманітні прояви насильства в сім'ї є проблемою не лише в Україні, але й у більшості зарубіжних країн. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік, законодавство жодної з країн світу не захищає повністю від домашнього насильства, а в деяких державах це взагалі не вважається злочином. Відсоток жінок, які хоча б раз у житті зазнавали фізичного та/або сексуального насильства в сім'ї, варіює від 9,8% (Швейцарія) до 85% (Пакистан). Так, Рада Європи припускає, що в державах-членах кожна

четверта-п'ята жінка хоча б один раз у своєму дорослому житті пройшла через фізичне насильство, і більше ніж кожна десята були жертвами сексуального насильства із застосуванням сили.

Ця проблема є більш гострою для економічно недостатньо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, що повідомили про те, що вони хоча б раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% у Японії до 71% в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 23% у Швеції, 4% у Японії та Сербії, 30–54% у Бангладеш, Ефіопії, Перу й Танзанії [1].

Відповідно до даних ООН (ЮНІСЕФ) у світі три чверті дітей віком 2-4 роки регулярно страждають від жорстокої дисципліни з боку батьків чи інших опікунів, для 42% батьків емоційне насилля над дітьми є допустимим у навчальних цілях.

Із 87 тисяч жінок, які були навмисно вбиті 2017 року в усьому світі, більше половини були вбиті своїми партнерами або членами сім'ї, що означає, що 137 жінок у світі щодня гинуть від рук члена власної родини.

У США жінка страждає від фізичного насилля кожні 18 хвилин. За статистикою, 62% убивств жінок було вчинено їхніми чоловіками. У Перу 70% усіх зареєстрованих злочинів становить фізичне насильство в сім'ї. Значного поширення набуло сексуальне насильство: у Канаді, Новій Зеландії, США та Великій Британії кожна шоста жінка була зґвалтована [2].

Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини.

Слід зазначити, що дотепер фактично відсутні комплексні міжнародні правові акти, які б системно закріпили міжнародні стандарти здійснення попередження домашнього насильства. Більшість міжнародних актів

спрямовані на утвердження гендерної рівності та попередження насильства щодо дітей та жінок (наприклад, Конвенція ООН про права дитини та Декларація про викорінення насильства проти жінок). Важливість цих документів важко переоцінити, адже саме насильницькі прояви щодо жінок та дітей складають сьогодні абсолютну більшість проявів домашнього насильства.

Зарубіжні вчені пов'язують причину насильства у сім'ї з насильством щодо самих батьків у дитинстві (50% сімей, у яких і батько, і мати піддавались насильству у сім'ї, самі чинять насильство щодо своїх дітей) [3].

Характерною особливістю законодавства Німеччини в зазначеній сфері є орієнтація на вилучення особи, що здійснила насильство в сім'ї, з родини. Відповідно до законодавства Німеччини така особа має залишити житлове приміщення за наказом поліції на строк до 10 днів [4]. Крім того в Німеччині функціонують серед підрозділів кримінальної поліції так звані відділи уповноважених у справах про насильство у сім'ї, які й розглядають справи про домашнє насильство [5]. Розширивши знання в зазначеній сфері, працівники цих підрозділів більш ефективно проводять розслідування та виявляють факти обставин вчинення домашнього насильства, налагоджують контакт із жертвою та особою-агресором для припинення в подальшому випадків насильства.

Варто зазначити, що досвід вилучення особи, яка здійснила насильство в сім'ї, з родини також практикують такі країни Європи, як Австрія, Іспанія, Нідерланди, Чехія, Швеція та інші [6].

Цікавими є норми Закону Німеччини «Про побутове насильство», відповідно до яких потерпілій особі надається право правової претензії на виділення квартири. Так, у разі заподіяння фізичної шкоди здоров'ю або обмеження свободи і, за певних умов, у разі виникнення загрози такого порушення суд може зобов'язати кривдника звільнити квартиру незалежно від того, в шлюбі партнери чи ні; навіть власник квартири або єдиний

квартиронаймач, орендар, який вчиняє насильство, може бути примусово відселений від жертви [7]

Слід звернути увагу на можливість застосування судом таких спеціальних заходів, як заборона входження до свого будинку (квартири), неможливість перебування біля нього ближче відстані, що встановив суд, обмеження контактів з дітьми, жінкою, іншою особою, що стала потерпілою від насильства в сім'ї, заборона наближення до потерпілих осіб, зустрічі з ними й намагання контактувати з ними, використовуючи мобільні та інші способи зв'язку [7].

У свою чергу в Австрії діяльність щодо запобігання та протидії домашньому насильству ґрунтується на таких принципах [8]:

- життя в середовищі, безпечному від насильства (включно із домашнім), – це невід'ємне право людини;
- домашнє насильство – це каране діяння, а не «сімейна справа»;
- захист кожному гарантовано законом.

Поліція (відповідно до Федеральних Законів «Про захист від насильства» та «Про поліцію безпеки») уповноважена винести (за наявності відповідних підстав) заборонний припис, згідно з яким особа, яка становить небезпеку для оточуючих (членів сім'ї, співмешканців тощо), а її поведінка свідчить про наявний (чи потенційний) ризик вчинення посягань проти життя, здоров'я, свободи особи тощо, видаляється з місця проживання (незалежно від родинних зв'язків та права власності) із заборною повертатись туди, вилученням ключів та визначенням (тимчасово) іншого місця проживання (у разі опору кривдника до нього застосовують заходи поліцейського примусу). Якщо вік жертви не досягає 14 років, кривднику забороняється також наближатись менше ніж на 50 метрів до закладу освіти чи соціального захисту, де перебуває жертва [8].

Варто зауважити, що ухвалення Францією Закону від 4 квітня 2006 року № 2006-399 «Про посилення попередження і покарання за насильство в сім'ї

або у відношенні неповнолітніх» стало початком активної протидії домашньому насильству. Особливістю цього Закону стала можливість суддів у справах сім'ї видавати спеціальні постанови, які забезпечують безпеку жертв сімейного насильства. Такі постанови дають змогу жінці, яка стала жертвою насильства у сім'ї, змінити місце проживання або вилучити чоловіка з місця проживання.

Зокрема у Франції ефективно налагоджена взаємодія підрозділів поліції з «гарячою мобільною лінією», що дає змогу оперативно прибувати на місце вчинення насильства в сім'ї. Крім того, підрозділи поліції мають право негайно вилучати осіб, що вчинили насильство в сім'ї, із місця спільного проживання з потерпілою особою, а суд може призначати такий захід протидії насильству в сім'ї, як використання електронних ОРБ-браслетів. За допомогою цих браслетів поліція отримує сигнал про те, що особа, яка вчинила насильство в сім'ї, наближається до потерпілої, і можуть негайно реагувати на це [7].

У Бельгії правоохоронні органи, реагуючи на випадки домашнього насильства, також дотримуються принципу «Хто б'є – мусить піти». Чинний Закон «Про тимчасову заборону доступу до помешкання у випадку домашнього насильства» уповноважує прокурора винести постанову про примусове видалення кривдника з певного місця проживання за наявності безпосередньої загрози безпеці однієї чи декількох осіб, які проживають там само, та заборону повернення туди чи встановлення контакту з визначеними особами терміном до 10 діб. Упродовж зазначеного часу справу про домашнє насильство має розглянути суд, який має право скасувати встановлену заборону чи продовжити її на строк до трьох місяців. Порушення умов такої заборони визнається злочином [8].

Крім цього, з метою зменшення латентності випадків домашнього насильства було змінено чинний Кримінальний кодекс Бельгії: лікарі, фармацевти, акушерки та інші особи, зобов'язані зберігати таємницю, що

стала відомою їм при виконанні професійних обов'язків, не несуть кримінальної відповідальності за розголошення інформації, що пов'язана з домашнім насильством (якщо таке розголошення мало форму повідомлення до правоохоронних органів) [8].

Поряд із цим варто зазначити, що відповідно до законодавства Польщі за вчинення насильства в сім'ї особа притягується лише до кримінальної відповідальності. Так, відповідно до ст. 207 КК Польщі той, хто знущається шляхом фізичного чи психічного впливу над найближчою особою або над іншою особою, яка є в постійній чи тимчасовій залежності від винного, або над малолітньою чи безпорадною особою у зв'язку з її психічним або фізичним станом, підлягає покаранню позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років [9].

Заслуговує на увагу процедура «Сині Хартії», що провадиться й реалізується поліцією у зв'язку з ґрунтовними підозрами існування насильства в сім'ї. Ця процедура передбачена Розпорядженням Головного коменданта поліції від 18 лютого 2008 року № 162 «Щодо методів і форм виконання поліцією завдань у зв'язку з насильством в сім'ї в рамках процедури «Сині Хартії»». Зазначена процедура в Польщі є дуже ефективним заходом протидії насильству в сім'ї. Це пояснюється тим, що жоден випадок учиненого насильства агресором не залишається без уваги, супроводжується плідною роботою поліції, що здійснює низку заходів, направлених на викоренення насильства в конкретній сім'ї. Також позитивним моментом досвіду Польщі є запровадження в рамках процедури «Сині Хартії» заповнення «Карти Б», яку жертва насильства в сім'ї заповнює у спокійній обстановці після того як поліція вжила необхідних заходів щодо агресора. Адже у стресовому стані після акту вчинення насильства в сім'ї потерпіла особа не завжди може адекватно реагувати на запитання поліції й надавати потрібні їй свідчення, що допоможуть поліціантам виробити правильну стратегію боротьби з насильством саме в цій конкретній родині [10].

Закон Греції «Про боротьбу із домашнім насильством» насамперед спрямований на захист основних прав жінок та дітей, протидію фізичному та сексуальному насильству, а також на забезпечення підтримки й допомоги жертвам домашнього насильства. Відповідно до його положень заподіяння шкоди здоров'ю (спричинення тілесних ушкоджень, побоїв тощо) у сім'ї вважається обтяжуючою обставиною (так само як і посягання на жінку, яка завідомо для винного перебуває у стані вагітності), а також зазначаються тут криміналізоване сексуальне насильство щодо подружжя, інтимного партнера та тілесні покарання дітей, запроваджені заходи захисту (як юридичного, так і фізичного) жертв домашнього насильства, заборонний припис (згідно з яким виключається доступ кривдника для місця проживання / перебування жертви та (або) її близьких родичів, навчання дітей тощо) і програма психологічної корекції для кривдників [8].

У Норвегії особлива увага приділяється захисту та реабілітації жертви домашнього насильства. Відповідно до чинного законодавства на відповідний орган муніципальної влади покладається обов'язок надати жертві домашнього насильства (незалежно від статі) безкоштовний тимчасовий притулок (або інше місце проживання), забезпечити доступ до цілодобової телефонної гарячої лінії з метою порад та консультацій, а у робочий час – правову та психологічну допомогу, зв'язок із соціальними та іншими службами, розроблення персонального плану реабілітації (виходячи з першочергових потреб потерпілої особи). Окреме ставлення гарантується для неповнолітніх жертв (ураховуючи їх вік) [8].

Висновки з даного дослідження. Вивчення ситуації рівня сімейного насильства в різних країнах свідчать, що його наслідками можуть бути: загроза життю і здоров'ю особи чи завдання психологічної травми, яка в подальшому може негативно вплинути на сімейне життя жертви. Особливо тяжкі наслідки насильство завдає особистості дитини, яка стала його свідком або жертвою.

Крім того, варто зазначити, що схожість норм законодавства, які регулюють запобігання та протидію домашньому насильству у Європі, є не лише прагненням реалізувати положення Стамбульської конвенції, а й спільними соціальними цінностями, що поставлені під охорону, – здоров'я та життя особи, спокій та благополуччя родини тощо. Європейський досвід, безперечно, має бути вивчений та проаналізований у нашій державі з метою уникнення можливих помилок і впровадження корисних напрацювань у подоланні домашнього насильства в Україні.

Перспективи подальших розвідок. Розглянуті у статті позитивні заходи країн Європи можуть бути запроваджені у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в нашій державі, і тому вони потребують більш детального вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тучак М. О. До питання про вдосконалення правового регулювання попередження насильства в сім'ї / М. О. Тучак // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2003. – № 4. – С. 66–69.
2. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї / О.Д. Коломоєць // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия “Юридические науки”. – Том 24 (63). – № 1. – 2011. – С.202– 208.
3. Zaidi L. Y., Knutson J. F., Mehm J. G. Transgenerational patterns of abusive parenting: analog and clinical tests / L. Y. Zaidi, J. F. Knutson, J. G. Mehm // Aggressive behavior, 15. – 1989. – p. 137–152.
4. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї : навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Блага А.Б., Журавель Т.В., Заброта Д.Г., Мілорадова Н.Е.; за ред. Г.О. Христової. - К. : ТОВ «ВПК “ОБНОВА”», 2012. - 140 с.
5. Борьба с насиллием в социальной среде - «домашнее насиллие» и защита жертвы / Фриц Зайфферт. - Ainring : BPF1, 2013. - 30 с.
6. Харламов В.С. Институт охранного ордера в зарубежном законодательстве как инструмент защиты личности от внутрисемейного насилия / В.С. Харламов // Криминология. Вчера, сегодня, завтра. - 2014. - № 1(32). - с. 34-40.
7. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка, В.В. Муранова та ін.; за заг. ред. А.О. Галай. – К. : КНТ, 2014. – 160с.
8. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. – 184 с. URL: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/VERSTKA_NOVELU_ZAKONODAVSTVA-1.pdf
9. Уголовный Кодекс Республики Польша. – Минск : Тесей, 1998. – 128 с.

10. Горбова Г. О. Зарубіжний досвід у сфері протидії насильству в сім'ї (на прикладі окремих країн Європи) / Горбова Г. О. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридична наука». – 2015. – Вип. 2-3. Том.3. – С. 211-215.

ANNOTATION

Lomakina Oksana. Postgraduate student of the Department of Public Administration and Local Self-Government Kherson National Technical University

FOREIGN EXPERIENCE AGAINST DOMESTIC VIOLENCE AND GENDER VIOLENCE

Today, various forms of domestic violence are a problem not only in Ukraine but also in most foreign countries. According to the Organization for Economic Co-operation and Development for 2019, no country's legislation fully protects against domestic violence, and in some countries it is not a crime at all. The percentage of women who have experienced physical and / or sexual abuse in the family at least once in their lives varies from 9.8% (Switzerland) to 85% (Pakistan). This problem is more acute for economically underdeveloped countries, with women in these countries more likely to recognize such violence as justified.

The original provisions of international standards for combating domestic violence are based on a deep awareness of the inadmissibility of such violence, which is a gross violation of human rights.

In recent studies, the positive experience of foreign countries in combating domestic violence remains to some extent unexplored. In many countries around the world, prevention and prevention of domestic violence is one of the topical areas of work for law enforcement, social workers, psychologists, educators, which is due primarily to the prevalence and magnitude of the social consequences it causes.

The article examines the positive experiences of European countries in preventing and combating domestic violence. According to the Organization for

Economic Co-operation and Development for 2019, no country's legislation fully protects against domestic violence, and in some countries it is not a crime at all.

It should be noted that there are in fact no comprehensive international legal instruments that would systematically establish international standards for the prevention of domestic violence. Most international instruments are aimed at promoting gender equality and preventing violence against children and women: the UN Convention on the Rights of the Child and the Declaration on the Elimination of Violence Against Women.

The findings state that the similarity of the rules governing the prevention and counteraction to domestic violence in Europe is not only a desire to implement the provisions of the Istanbul Convention, but also shared social values that are protected - the health and life of individuals, peace and well-being families, etc. The European experience must undoubtedly be studied and analyzed in our country, in order to avoid possible mistakes and to implement useful lessons in overcoming domestic violence in Ukraine.

The positive measures of European countries discussed in this article may be implemented in the field of preventing and combating domestic and gender-based violence in our country, so they need more detailed study.

Key words: domestic violence, counteraction, foreign experience, European countries.

References:

1. Tuchak M. O. Do pytannya pro vdoskonalennya pravovoho rehulyuvannya poperedzhennya nasyt'stva v sim"yi / M. O. Tuchak // Visnyk Odes'koho instytutu vnutrishnikh sprav. – 2003. – № 4. – S. 66–69.
2. Kolomoyets' O. D. Svitovyy dosvid protydiy nasyt'stvu v sim"yi / O.D. Kolomoyets' // Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsyonal'noho unyversyteta ym. V. Y. Vernadskoho. – Seryya “Yurydycheskye nauky”. – Tom 24 (63). – № 1. – 2011. – S.202– 208.

3. Zaidi L. Y., Knutson J. F., Mehm J. G. Transgenerational patterns of abusive parenting: analog and clinical tests / L. Y. Zaidi, J. F. Knutson, J. G. Mehm // *Aggressive behavior*, 15. – 1989. – p. 137–152.
4. Diyal'nist' sluzhby dil'nychnykh inspektoriv militsiyi shchodo profilaktyky nasytstva nad dit'my y doroslymy chlenamy sim"yi : navchal'no-metodychnyy posibnyk / Avt. kol.: Blaha A.B., Zhuravel' T.V., Zbroda D.H., Miloradova N.E.; za red. H.O. Khrystovoyi. - K. : TOV «VPK «OBNOVA»», 2012. – 140 s.
5. Bor'ba s nasylyem v sotsyal'noy srede - «domashnee nasylye» y zashchyta zhertvy / Fryts Zayffert. - Ainring : BPFI, 2013. - 30 s.
6. Kharlamov V.S. Ynstytut okhrannoho ordera v zarubezhnom zakonodatel'stve kak ynsstrument zashchyty lychnosti ot vnutrysemeynoho nasylyya / V.S. Kharlamov // *Krymynolohyya. Vchera, sehodnya, zavtra.* - 2014. - № 1(32). - s. 34-40.
7. Mizhnarodnyy dosvid poperedzhennya ta protydyi domashn'omu nasytstvu : monohrafiya / A.O. Halay, V.O. Halay, L.O. Holovko, V.V. Muranova ta in.; za zah. red. A.O. Halaya. – K. : KNT, 2014. – 160s.
8. Novely zakonodavstva pro zapobihannya ta protydyi domashn'omu nasytstvu: materialy mizhnarodnoho kruhloho stolu (27 veresnya 2019 roku). Kyiv: Natsional'na akademiya prokuratury Ukrayiny, 2019. – 184 s. URL: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/VERSTKA_NOVELU_ZAKONODAVSTVA-1.pdf
9. Uholovnyy Kodeks Respublyky Pol'sha. – Mynsk : Tesey, 1998. – 128 s.
10. Horbova H. O. Zarubizhnyy dosvid u sferi protydyi nasytstvu v sim"yi (na prykladi okremykh krayin Yevropy) / Horbova H. O. // *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Yurydychna nauka».* – 2015. – Vyp. 2-3. Tom.3. – S. 211-215.